

SEZAI KARAKOÇ AS A TRAINER AND SYMBOLIC EXPRESSION EXAMPLES

EĞİTİMCİ YÖNÜYLE SEZAI KARAKOÇ VE EĞİTİMDE SEMBOLİK
ANLATIM ÖRNEKLERİ¹

Mustafa ÇOBAN²

Abstract

Since its birth, there are many factors that limit and shape human life and enable it to live within a certain framework, and life continues as a process. Environment, peer environment, school, written visual media, and virtual communication networks can be considered as an effective factor in the formation of this framework. A person's aim, ideal, deeds, mission and vision come to life within this framework. Sezai Karakoç, with his life and philosophy of life and his works, including the young generation today, especially the middle-age thinker, literate, intellectual people have become the light, their thoughts permeated from distillation to the pure reflection of the endeavor, Mehmet Akif, Necip Fazıl'a and Nurettin Topçu'ya name, whether Asım, whether, Mehmet, the generation of the rebellion, or the generation of the Resurrection with his own description of the generation of a generation for the sake of human beings are all exemplary people made. It is not someone who tries to lower the bar to be understood, and does not want to understand what I have written. For this reason, people who read Karakoç today are affected by him as much as he can understand. Although writings on different works have been written, it is not considered that Karakoç's educator aspect has given enough importance to the use of symbols in education. The different views of Karakoç on education and the thoughts we attach importance to transferring our values to future generations through symbols will be the subject of this study.

Keywords: Sezai Karakoç, Education, Symbol in Education, Value.

Özet

Doğumundan itibaren insan hayatını sınırlandıran, şekillendiren belli bir çerçevede yaşanmasını sağlayan birçok unsur mevcuttur ve hayat bir süreç olarak bu çerçevede devam eder. İnsanın hayata ilk olarak gözünü açtığı aile ile çevre, akran çevre, okul, yazılı görsel medya, sanal iletişim ağları bu çerçevenin oluşmasında etken unsur olarak ele alınabilir. Kişinin amacı, ideali, yapıp-ettikleri, misyon ve vizyonu da bu çizilen çerçeve içerisinde hayat bulur. Sezai Karakoç da gerek yaşayışı ve hayat felsefesi gerekse eserleri ile bugün genç nesil de dâhil, özellikle orta yaş üstü düşünür, okur-yazar, entelektüel kimselere ışık olmuş, onların düşüncelerinin imbiikten süzülürcesine arı duru hayata yansımaları uğrunda çaba sarf etmiş, Mehmet Akif'ten, Necip Fazıl'a ve Nurettin Topçu'ya kadar adı ister Asım ister Mehmet, ister İsyân nesli, ister se de kendi betimlemesiyle Diriliş Nesli olsun bir neslin yetiştirilmesi uğrunda insanın ortaya koyabileceği bütün fedakârlıkları yapmış örnek insandır. Anlaşılacak için çitayı düşürme çabasında ve yazdıklarını anlatımlar derdinde birisi değildir. Bu sebeple günümüzde Karakoç'u okuyan kimseler anlayabildiği oranda ondan etkilenmişlerdir. Farklı çalışmaları üzerine yazılar yazılmış olmakla birlikte Karakoç'un eğitimci yönünün özellikle de eğitimde sembol kullanımına verdiği önemin yeterince ele alındığı düşünülmemektedir. Karakoç'un eğitime farklı bakışı, semboller üzerinden değerlerimizin gelecek nesillere aktarılmasında önemseydiğimiz düşünceleri bu çalışmanın konusu olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sezai Karakoç, Eğitim, Eğitimde Sembol, Değer. Jel Kodu: O1, O32, O34

¹ Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalında 2001 yılında hazırlanmış Sezai Karakoç'un Eserlerinde Dini Referanslar adlı Yüksek Lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

² Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, mcoban6@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4627-1837

GİRİŞ

Din, hayatı, insan ve onun eğitimi üzerine kurgular; atıflar da genellikle insan üzerinedir. İnsanın yaratılış amacının onun eğitilerek “iyi insan/salih insan” olmasının temini Kur’an³ ve Hadis’te⁴ sıkça üzerinde durulan bir konudur. Dolayısıyla insan ve eğitim dünyanın imarı ve ifsadı konusunda rol oynayan önemli iki faktördür. Eğitilmiş insan methedilirken eğitilememiş insan zemm edilmekte ve hakkında iyi/salih olmayan/mü’min olmayan anlamında birçok olumsuz sıfat kullanılmaktadır.

İnsan için iyi/salih olmanın yolu, doğru referansları, doğru anlamaktan, atıfları doğru metotla doğru kaynağa yapmaktan geçer; doğru yol nebevî usul, doğru kaynak da Kur’an’dır. Vahiy bu konuyu emanet kavramı içinde ele almakta ve başlangıçta insan dışındaki varlıkların emaneti yüklenmekte isteksiz davrandıklarını ve emanet sorumluluğunu insanın kabul ettiğini belirtmektedir (Ahzab 72). Aslında bu sorumluluğu üstlenmenin devamında, sorumlu davranmanın insan hayatına önemli bir değer kattığı ifade edilebilir.

Sezai Karakoç da kendine has üslubuyla vahyi ve sünneti referans olarak kullanıp “Diriliş Nesli”nin eğitiminde farklı bir metot ortaya koymakta, zaman zaman sapmalar olsa da Kur’an ve Hadis doğru anlaşıldığı sürece insanın ötelere ötesinden kendisini muhatap olarak görenin hitabını anlamaya çalıştığından bahsetmektedir (Çoban, 2001: 1) Hitabı anlamamanın da geriye düşerek günden geri kalarak değil, “Klasik İslam düşünce ve teorisinin, çağdaş İslam düşüncesini, tarihi İslam pratiğini şuura getirmekle olacağını ifade eder.” Şuur diri olmak, vakıayı doğru anlamak anlamında ele alındığında klasikte kalmadan, yeni olanı doğru okuyarak geçmiş, bugünü ve yarını birlikte değerlendirmek olarak ifade edilebilir. Bu alandaki çabasını şu beyit özetler:

İndirmek yeryüzüne Allah’ın rahmetini,

Bir gül gibi sunmak dünya saltanatına (Karakoç, 1998a: 24).

Karakoç’un eğitim anlayışındaki önemli farklılıklardan birisi de dinin semboller vasıtasıyla kişiye yaklaştırılması, kavramların olabildiğince somutlaştırılmasıdır. Din eğitiminde önemli bir problem olan soyut kavramların anlatımı da böylece bir nebze olsun problem olmaktan çıkmaktadır.

Karakoç’un bu çalışma için tercih edilmesinin sebeplerinden birisi de onun iniş-çıkışı, sapması, evrilmesi, farklı mecralara savrulması olmayan, dinin öncelediği hususları ilke kabul eden, doğrularından, inancı ve imanından taviz vermeyen, davası için fedakârlığa sınır çizmeyen minnetsiz bir hayat tarzını vizyon seçmesindedir.

Araştırmada literatür taraması yöntemi ile öncelikle Karakoç’un eserleri incelendi. Daha sonra hakkında yazılanlar ele alınarak yorumlamalar yapıldı; son tahlilde de Kur’an ve Hadis’ten sembolik anlatım örnekleri ile referans bağlamında Karakoç’un sembol kullanımını değerlendirmeye çalışıldı.

Sezai Karakoç’un Hayatı ve Şahsiyeti

1933 de Ergani’de doğmuştur (Karakoç,1988a: 3) Muhammed Sezai ismini babası Yâsin, Kur’an açarak koyar (Karakoç, 1988b: 8) Annesinin ismi Emine’dir. Babasının

³“Allah, Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklerle göstererek, “Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin” dedi” (Bakara 31);

⁴ “Rabbim beni terbiye etti, ne güzel terbiye etti.” Celâluddin bin Ebu Bekir es-Suyuti, *el-Câmiu’s-Sağır fi Ehâdisi’l-Beşiri’n-Nezir, I-II*, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1410. c. I, s. 25.

tüccar olması sebebiyle çocukluğu Ergani, Maden ve Piran'da geçmiştir. 1944 yılında ilkokulu bitirir. 1947'de Maraş Ortaokulu'ndan, 1950'de Gaziantep Lisesi'nden mezun olur. 1955 yılında Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin Mali Şubesi'nden mezun olduktan sonra, 1960 yılında Piyade Asteğmen olarak Ankara'da askerliğe başlar ve 1961 yılında Karaköse'de tamamlar. 1965 yılına kadar Maliye Bakanlığında çalışan Karakoç, bu tarihte görevinden istifa eder. Göreve 1971 yılında tekrar döner. 1973 yılındaki istifasından sonra da resmi görev almaz, resmi görev almamasını, ya da bu konudaki isteksiz tavrını minnetsiz bir hayat yaşama arzusunun ifadesi olarak düşünebiliriz. 1998 yılında Türkiye Yazarlar Birliği tarafından "fikir, sanat ve kültür hayatımıza uzun süreli hizmetleri sebebiyle" yılın üstün başarılı şahsiyeti seçilir (Çoban, 2001: 4)

Sezai Karakoç anlaşılması kolay tek düze eseler vermiş bir kişi değildir. "Biz koşu bittikten sonra da koşan atlarız" (Karakoç,1996c: 59) diyen bir mücadele azmi ile Türk aydınının onurunu temsil eden birkaç aydından birisidir. Anadolu'ya ve Anadolu insanına güvenen ve korkaklığın hâkim olduğu bir dünyada Müslümanlara cesaret ve şecaati anlatabilen bir kişidir. Fedakârlık, minnetsizlik Karakoç'un şahsiyetinin önemli unsurlarıdır. Murat Soyak Karakoç için, samimi, izzetli, başı dik bir şahsiyettir, aşk ile yoğrulmuş, şiirle kanatlanmış, derviş sabrı ile kök salmış bir fikir sisteminin (diriliş) mimarıdır. Eğilip bükülmeden, yiğitçe bir duruşla insanlığa seslenen bir ömür boyunca devam eden uyanık kalabilme ve uyandırma çabasının simgesidir. Hatta o kadar ki, onun duygu derinliği ve ufuk genişliği anlaşıldığında dünyada çok şey değişecektir (Soyak,2000).

Günümüzde bu fikir ve düşünce dünyasına ne kadar ihtiyaç duyulduğunu ifade etmeye gerek yok, ancak toplumda Diriliş nesli düşüncesiyle eğitilen insanların toplumun kadim değerlerini içselleştirmiş, topluma saygılı, toplumla aynı düzlemde bulunmayı onur kabul eden kişiler olduğunu vurgulamak gerekir.

Ailesi ve Eğitimi

Anadolulu olduğunu ve sade bir aile çevresinden geldiğini sürekli vurgular (Karakoç, 1988a: 3) Babasının beş vakit namaz kıldığını, oruç tuttuğunu, annesinin hiç kimseyi kırmayan, dedikodu yapmayan, samimi bir kişiliği yanında dindar birisi olduğunu belirtir (Karakoç, 1988c: 18), kendisi ile ilgili olarak herhangi bir mensubiyeti zikretmezken tasavvufi düşüncelere son derece saygılı olduğu da (Sezai Karakoç,1988c: 18) yazdıklarından anlaşılmaktadır.

Karakoç'un istikrarlı bir dini hayatının olmasının önemli etkenlerinden birisi dini önceleyen ve ilkelerle dini yaşayan bir aile ortamında yetişmesi ve din eğitiminin aile çevresinden başlamasından kaynaklanmaktadır. Şöyle ifade eder bunu:

Babam lambanın ışığında okurdu

Kaleler kuşatırdık, bir mü'min ölse ağlardık

Fetihlerde bayram yapardık

İslam bir sevinçti kaplardı içimizi (Karakoç, 1999: 33).

Aile ve çevrenin uygun olması sebebiyle erken çocukluk döneminde bazı metafizik düşüncelere sahip olduğunu sorular sorduğunu söyler. "Hatırlıyorum ki -dört yaşlarında olmalıyım- beni meşgul eden bir mesele, Allah'ın varlığı konusuydu. İnanıyordum, fakat daha bir kesinlik peşindeydim. En ufak bir tereddüt ve şüpheye yer kalmam istiyordum. Hiçbir kuşku kalmam istiyordum ve bunu arıyordum. Çok

kesin olarak kalmış hatırımda bu uğraş. 1937 yılı olması gereken o yıl, ilk kez oruç tuttuğumu hatırlıyorum.” Sezai Karakoç, 1998d: 21).

Aslında Karakoç çocukluğunda aldığı eğitimle bir dava adamı olmanın eşğine kadar gelmiş, sonrası ise, okul hayatı özellikle üniversite yıllarında ve Necip Fazıl ile olan dostluğundan sonra şekillenmiştir. İlkokul yıllarında Gazavatnâmeler, Siyer-i Nebi ve İlmihal kitapları okuduğunu, manzum olan kitapları heyecanla dinlediğini anlatır. Bu dönemde bir merakla Osmanlıca'yı öğrenir, derse gitmeyip Cuma namazına gittiğini ise şöyle ifade eder: “Hocanın hutbesi bende uhrevî âlemden gelen bir mesaj etkisi bırakıyordu.” (Karakoç, 1988c: 18)

Karakoç sadece yetiştiği çevre itibariyle dini eserlere değil klasiklere de meraklıdır “Dergilere meraklı olduğunu belirten Karakoç, Sebil'ür-Reşad'ı, Safahat'ı, A.Nihat Asya'nın Kanatlar ve Gölgele isimli kitaplarını da okur, okulda Namık Kemal'le ilgili konferans verir.” Yine bu dönemde Arsen Lüpen, Şerlok Holmes, Nat Pin, Kerton v.b. yabancı yazarları da okur. Mesnevi ile de bu dönemde tanışır. Ortaokulda iken Büyük Doğu'yu tanıyan Karakoç bunu şu heyecanlı cümlelerle anlatır. “O güne kadar İslâm içimizde sakladığımız bir inanç idi (Karakoç, 1989c: 30). Lisede iken de Gothe'nin Verter'ini, Duhamel'in bazı eserlerini, Andre Gide'nin Dünya Nimetleri, gibi Batı Klasiklerini, Shakspeare'nin bütün piyeslerini, Fuzûlî Divanı'nı ve Ali Nihat Tarlan'ı okur. (Karakoç, 1989d: 34).

Karakoç ailesinin de etkisi ve aldığı eğitimle minnetsiz bir hayat tarzını benimsemiş, maddi bir rahatlık peşinde olmamıştır. Karakoç'un üniversite hayatı Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye bölümü ile başlar. Üniversitede iken yazı hayatı da başlar, ilk şiiri Hisar dergisinde yayımlanır. Akroştik tekniği ile yazılan ve “Muazzez Akkayam” isminin çıktığı Monna Rosa o yıllarda yazılır; ancak kendisi bunun kasıtlı yazılmadığını savunur. Karakoç'un o yıllarda Akkaya'ya yakınlık duyduğu, evlenmek arzusu ile ilgili olarak ailesine yazdığı mektubun da bu gönül ilişkisinden sonra yazıldığı iddialarına Karakoç, “Monna Rosa'nın her şiir gibi bir doğuşu vardır. Ama şiire bakıp bir takım senaryolar uydurulduğu söyleniyor ki bunların çoğu asil ve esastan mahrumdur şüphesiz. Şiire bakıp tümünü hayatın bir fotoğrafı gibi düşünmek, şiiri hiç anlamamak demektir” diyerek iddia sahipleri ile aynı düşünceyi paylaşmadığını ifade eder (Karakoç, 1989b: 49).

Yerli yabancı birçok şair, yazar, düşünürden etkilenmiştir: Çevremi dolduran şairler

Homeros, Lebid, Firdevsi, Şeyh Galib

Mevlâna, Goethe, İkbâl (Karakoç, 1998b: 22).

Hatta Nesimi'ye bile özendiği mısraları da mevcuttur (Karakoç, 1998b: 28).

Nesîmî⁵ gibi derisi yüzülecek denizlerin (Karakoç, 1998b: 28).

Nesîmî'nin bir beyti şöyledir:

Deryay-ı muhît cûşa geldi,

Kevn ile mekân huruşa geldi (Banarlı, 1976: 373).

Paul Claudel, Andre Malraux, Gabriel Marcel gibi yazarların bazen düşüncelerini tenkit etmiş, bazen de eserlerinden alıntılar yapmıştır Karakoç, 1997c: 53).

⁵ 14/15. Asırda Anadolu'da yaşayan, harflerden varlık ve yaratılışla ilgili manalar çıkaran Hurûfiyye tarikatine mensup bir divan şairidir. Zamanın yönetimiyle ters düşmesi sonucunda Halep'te M.1404 yılında derisi yüzülerek idam edilir ((Banarlı, 1976: 373).

Divan şiiri Karakoç için önemlidir; Şarkın ezeli ve ebedi sevgilisi Leyla üzerine söyledikleri onu doğrudan Fuzuli'ye bağlar.” (Şahin, 2015: 2737).

Ancak okuduğu ve etkilendiği kişilerden en önemlisinin “üstadımız” diye saygı ve hürmetle bahsettiği ve kendisinden idealist karakteriyle engeller karşısında yılmadan mücadele etmeyi öğrendiği Necip Fazıl Kısakürek'i zikretmek gerekir (Sürgit,2013: 193).

Eserleri

Turan Karataş'ın bütünlük ve tutarlılık örneği bir şair ve yazar olarak nitelediği Karakoç edebi türlerin birçoğunda eser vermiş eserlerinde din, devlet, medeniyet, tasavvuf, eğitim ve öğretim, insan, aktüalite gibi konuları ele almıştır (Karataş,1998: 168). Sezai Karakoç'un eserlerini tek bir kategoride değerlendirmek mümkün değildir. Fikir eserlerinin yanında, şiirleri, çevirileri de vardır.

Karakoç, birçok alana dair eserler kaleme aldığı gibi hatıralarını da yazmış bu konuda başlangıçta zorlandığına hatta daha sonra yazarken bile yazıp-yazmama konusunda tereddüt yaşadığına dair ifadeleri mevcuttur. “Geriye dönmek belki kimileri için çok zevkli bir uğraştır. Ama benim için hiç de öyle değil. Baştan beri bir daha yaşamak demek olan hâtıraları gözden geçirmek, ateşten bir azab demek benim için. Ama öyle de olsa tecrübelerimizden yararlanacak birkaç kişi çıkacaksa, bu azaba katlanmaya değer...” (Sürgit,2013: 12). “Bütün bunları yazmaktan bir zevk duyduğumu sanmayınız. Aksine, çok büyük ıstırap duyuyorum. Hatta kimi zaman üzülüyor, ‘nerden başladım bu Hâtıralar’a?’ diyorum kendi kendime. Ama bir kere başladık. Kader başlattı. Her hafta dergi yakama yapışıyor ve istesem de istemesem de “bir parça” hâtıra koparıyor. Haftalık gıdası gibi. Bunda hâlâ bir tereddüdüm var. Bu Hâtıralar'ı yazmalı mıydım, yazmamalı mıydım? (Karakoç, 1990: 10).

Karakoç'un eserlerini Hatırlar'ı dışında fikrî eserler ve şiirler olarak ikiye ayırabiliriz. Burada eserlerine derinlemesine değinmeden birkaçının ismini vererek geçeceğiz.

Fikrî Eserleri

Batı medeniyetinin vazgeçilebilir olduğundan ve medeniyet inşasından bahseden *İslâm'ın Dirilişi*; tevhid, iman ve inkar ile İslâm'ın ve imanın şartlarını muhtevi *İslâm*; aktüel ve sosyal olayları, İslâm dünyasının meselelerini inceleyen *Günlük Yazılar I Farklar*, *Günlük Yazılar II Sütun*; *Günlük Yazılar III Sur*; peygamberlerin hayatını işleyen *Yitik Cennet*; felsefi yazıları içeren *Çağ ve ilham I,II,III,IV*; metafizik muhtevalı yüz otuzbeş yazıdan oluşan *Günlük Yazılar V Gün Saati*; birbirinden bağımsız makalelerden meydana gelen *Düşünceler I ve II* fikrî eserleri arasında sayılabilir.

Şiirleri

Özgün bir şiir anlayışı çerçevesinde yazdığı şiirleri konusunda şöyle betimleme yapılı: “Sezai Karakoç, şiir geleneğimize bağlı ama özgün bir şiir söylemiştir. Hemen her şiirinde hikmet pırıltılarını görebilirsiniz. Sezai Karakoç'un şiiri bir yönüyle hikemidir. Arif Ay'ın deyimiyle ‘Hikmet burcunda bir şair; insan-ı kamil burcunda bir yazardır.’” (Soyak,2000) 2000 yılında tamamı *Gündoğmadan/Şiirler* adlı kitapta toplanan şiir kitaplarından bazıları: *Şiirler I Hızırla Kırk Saat*; *Şiirler II Tâhâ'nun Kitabı Gül Muştusu*; *Şiirler III Körfez*; *Şiirler IV Zamana Adanmış Sözler*; *Şiirler V Ayınler, Çeşmeler*; *Şiirler VI Leyla ile Mecnun*; *Şiirler VII Ateş Dansı*; *Şiirler VIII Alın Yazısı*; *Şiirler IX Monna Rosa*; *İslâm'ın Şiir Anıtlarından*; *Batı Şiirlerinden Tercüme*ler sayılabilir.

Eğitim Anlayışı

Karakoç eğitime insan kurtarma sanatı olarak bakar (Sezai Karakoç,1995a: 88). Bu düşüncenin çıkış noktasının “Bir kişiyi öldüren bütün insanları öldürmüş gibi, bir kişiyi diriltten de bütün insanlığı diriltmiş gibidir.” (Maide 32) ayeti olduğu değerlendirilebilir. Eğitim fert fert insanı kurtarmaktır. Bir kişi kurtarıldığı zaman onun yayacağı ışıkla bütün âlem aydınlanacaktır. Vahyin maksadı da insanı diriltmektir.

İnsan eğitiminde çocukluk dönemi hem gelişim evrelerinin ve öğrenmenin hızı, hem de edilen davranış ve bilgilerin kalıcılığı dikkate alındığında oldukça önemli bir dönemdir. Karakoç da eserlerinde çocuğa ve çocukların dünyasına özel bir yer ayırır. Eserlerinde daha çok çocukları muhatap olarak ele almasının sebebi bütün insanlara çocuk masuniyeti ile yaklaşılması düşüncesidir. Bu düşünce burada da kalmıyor ve çocukların mutlu olduğu bir dünyada tüm insanlığın huzurlu olabileceği tezine taşınıyor. Karakoç şöyle ifade eder: “Ama çocuk her vakit talihlidir. Bir kuşun uçuşu, bir arabanın geçişi, bir yazlığa çıkış, bir misafirin gelişi acılara son verir. Bu çocuk denen sırçayı koruyan ilaçtır. (...) Çok neşelidirler, çok meraklıdırlar.” (Karakoç,1996:10).

Çocukla ilgili şiirlerinin yanında ayrılmaz olarak değerlendirdiği anne-çocuk ikilisi ve ilişkisine dair de yazdığı mısralar vardır (Göçer, 2015: 4).

Anneler ve Çocuklar

Anne öldü mü çocuk

Bahçenin en yalnız köşesinde

Çocuk öldü mü güneş

Simsiyah görünür gözüne

Kaçar herkesten

Durmaz bir yerde

Anne ölünce çocuk

Çocuk ölünce anne (Karakoç,2004: 91).

Eğitimin hedefi son tahlilde kişideki davranış değişikliği olarak ele alındığında, bunun zorluğunu ifade etmek gerekir. Din eğitimi ise kişideki davranış değişikliği yanında soyut kavramları da içermesi münasebetiyle daha da zordur. Din eğitiminde, eğitimin genel ve özel metotları yanında kendine özgü strateji, yöntem ve tekniklerin kullanılması, soyut kavramların kişiye olabildiğince yaklaştırılması gerekmektedir. Mesela: İman konularında yaşlara göre mümkün olduğu kadar muhataba yakın hissettirilebilen bir anlatım tarzı seçilmelidir.

Karakoç'un eserlerinde din anlatımında sembol kullanımı önemli yer tutar. Görünmez olan, idraki imkânsız, soyut şeyleri temsil veya onları tasvir eden, onları insanların anlamasına, idrak etmesine yardımcı olan, somutlaştıran, (Şahin,2016: 19) fitri ve aşkın olana dönük kuşatıcı bir yönü olan ve açıklanamazın ifade biçimi olarak da ifade edilebilen sembol müphemiyet içinde, görülmeyen bir realiteyi yansıtan bir simge ya da maddi bir nesnedir. Bu bakımdan, müşahede olunamayan ve esrarlı bir olgu hakkında bize çok net olmayan bir duygu, his ve izlenim vermektedir (Kılıç,2013: 9). Bir başka ifade ile de somut olan şey vasıtasıyla, soyut olanı (hakikat, iman, imaj, kurgu) esinlemeyi, derunî ve ontolojik bir telkinde bulunmayı amaçlayan sembol

ibadetlerimizin bazen bir kısmında bazen de çoğu kısmında vardır. Hac ibadetine olduğu şekilde (Safa, Merve, kurbanlık develer) yoğun olarak sembol kullanılan ve Şeâir olarak değerlendirilenler de mevcuttur. Bunlar sadece şeâir/sembol olarak ilan edilmemiş aynı zamanda saygı gösterilmesi (Maide 2) de istenmiş; bu saygının da takva (Bakara 200) ifadesi olduğu vurgulanmıştır.

Anlatımda sembol konusuna önem veren Karakoç'un sembollere yüklediği anlamı tam anlamıyla tespit etmek mümkün olmasa da çalışmada din eğitimi çerçevesinde sembolik anlatım örnekleri verilerek değerlendirmeler yapılmıştır.

Dini Sembolik Anlatım ve Karakoç'ta Sembolik Anlatım Örnekleri

Semboller hayatın her alanında iletişimde kullanılan öğeler olmakla birlikte din anlatımında da sembollere sıkça başvurulur. Sembolleri din anlatımında kullanıldığı için dini semboller ya da kullanılmadığı için dini olmayan semboller olarak tasnif etmek oldukça zordur. Böyle bir ayırıma ihtiyaç olduğu da düşünülmemektedir. Önemli olan anlatımda amaca ulaşma ya da kazanımın edinilmesinde sembolün fonksiyonunun ne olduğu, sembolün temsil ettiği dini kavramdaki duygunun anlaşılıp anlaşılmadığı, duygu paydaşlığının oluşup oluşmadığıdır. Dinin sembolik anlatımı sıradan bir sembolleştirme olmayıp sembolik anlatımın özelliklerini ihtiva etmekle birlikte gündelik iletişimde kullanılan semboller ve anlatımdan farklı özelliklere sahiptir. Öncelikle dinde sembol bir şeyi/varlığı/kavramı işaret ve temsil etmekten ziyade sembolle muhatap arasında sembolün içerdiği muhtevadan kaynaklanan bir duygu paylaşımı söz konusudur (Yavuz, 2006: 253). Dolayısıyla sembolik anlatımların kullanıldığı dini metinler öğretilirken, kullanılan anlatım yönteminin bu özelliği göz önünde bulundurulmalı, verilmek istenen mesajın ne olduğu öğrenciye kavratılmaya çalışılmalıdır. (Şahin, 2006: 28).

Sembollerin iletişimde yaşayan ve yok olan simgesel kelimeler olduğu da ifade edilebilir. Geçmişte sembol olan bir nesne bugün sembol olmaktan çıkabilir; ya da geçmişte olmayan bir sembol bugün hayatın önemli bir nesnesi olabilir. İslâm'ın başlangıcında sembol olmayan minare günümüzde bir yerin İslâm beldesi olduğunun önemli bir simgesidir. Tahta ve başka bir madde üzerine yapılmış tasvir ve resim anlamında ikon kiliselerde Hz. İsa'yı, Hz. Meryem'i tasvir etmek için kullanılan simgeler iken bugün Müslümanların evlerinde de aynı muhtevada olmasa da ikon kullanılabilir. (Şahin, 2006: 28).

Karakoç dini kavramlardan birçoğunu sembollerle ve olabildiğince muhataba yaklaştırarak anlatmak yolunu tercih etmiştir.

Vahiy "Allah'ı haber verme ruh halidir. Arı ile bal arasındaki ilgi, vahiy ve peygamber arasındaki ilgiyi açıklar" ifadesiyle somutlaştırılır; vahyin indirilişi, nübüvvet ve "mutlak hakikatin ebedileşmiş âbidesi" dediği Kur'an şu ifadelerle anlatılır;

Çöle vahiy indi: dümdüz ol ve hazırlan

Kumları düzelt suyunu damıt ve yellerin bahara dönsün

Bir gün Gelecek Olan'a işaret olsun

Gönlün nişanı bir çocuğa gebesin

Fosforlandı gece vakti ansızın çöldeki tek Kitabe (Karakoç, 1997d: 23).

Peygamberler Karakoç'un eserlerine hem tebliğ hem de tarih açısından üzerinde durulan konulardandır. Karakoç peygamberlerin şahsında Tevhid tarihini özetler. Kur'an'da bahsedilme sırasına göre Hz. Adem'le dünyanın kuruluşunu, Nuh ile, oğlu

ile sınanması ve kurtuluşu, Hz. Musa'da Hak uğruna yılmadan mücadele etmeyi, Yusuf ile zor zaman ve mekanlarda Allah'ı anarak korunmayı, Hz. İbrahim'de inancı uğruna ölümlerle sınanma fedakarlığı, Hz. Süleyman ile hikmet kıvılcımlarını, Hz. İsa'da masuniyeti, Hz. Muhammed'de insanlık için her şeyi ile güzel bir prototipi anlatmaya çalışır.

Hz. Muhammed hem son peygamber hem de tevhidin son temsilcisi olması münasebetiyle eserlerinde daha çok zikredilir. Vahyin serüvenine dair Karakoç'un bu ifadeleri çocuk bir peygamber imgesiyle anlatılmaya çalışılır.

Dünyanın ucunda bir çocuk

Kitabın ak sayfasını çeviriyor

Bağın yeşil yaprakları arasında

Kimdir o çocuğa fısıldayan

.....

Tek ses Cebrail

Kelimeleri o taşıyor

Yoksa alıştığımız günlük kelimeler de gidebilir

Loş bir dağın kovuğunda (Karakoç, 1999: 20).

Hz. İbrahim hem kurban hem de ateş metaforu ile anlatılır.

Kurban kesilirken ki karanlık

İbrahim'in bıçağındaki karanlık loşluk aydınlık

Keskin ışık İsmail

İsmail bir çocuk başından serçe geçen

Mavi bir gül nöbeti sertçe geçen (Karakoç, 1996c: 10.)

mısraları ile kurban sembolize edilirken; (Saffat 97) ve (Enbiya 68) de Hz. İbrahim'le ilgili olarak bahsedilen ateşe atılma konusu Karakoç'un şiirine aşağıdaki şekilde yansır; ateşe atılan İbrahim değil, içinde yaşadığı şehir olarak sembolleştirilir. Bugünle ilgili olarak aynı mısralardan sahip olunan değerler korunamazsa bundan sadece o değeri temsil edenler değil bütün bir şehir, ülke ve insanlık zarar görür sonucu çıkarılabilir. A'raf 155. ayette de belirtildiği şekilde "İçimizdeki beyinsizlerin işledikleri yüzünden bizi helâk edecek misin?" sorusu sorulsa da kötülere engel olmayan, iyilerin yanında kıyam etmeyen kavimlerin helaki anlatılır.

İbrahim'in etinde kemiğinde

Şehir bir kere daha cehennem, bir kere daha cehennem,

Yanar mıyım ona yaklaşmayı denesem (Karakoç, 1996b: 48).

"Sen yürürken, tilkiler karşına çıkacaktır, ürkütmemeye bak onları, yoksa, fazla korkudan, aşırı sıçramalarıyla kendilerini belli eder ve yutmak için açılmış ağızlarına yem olurlar.... Kaplanlara rastlayacaksın, kendini korumasını bil. Ve aslanlar göreceksin 'selam' deyip yoluna devam et." (Karakoç, 1995c: 11). sözleriyle "Amaç, maneviyatı somutlaştırmak ve anıtlıdır durmaksızın. Amaç, kutsal ve kutlu ile ilişkide mutlu olmaktır. (...) Dünyaya bir saydamlık (şeffaflık) kazandırmaktır

(Karakoç, 1998c: 55) şeklinde tanımladığı dava uğrunda yapılacak yürüyüş ve mücadelenin de kolay olmayacağını, farklı insan tiplerinin yine farklı davranışlarla karşılaşılabilceği sembollerle anlatır.

*“Ey ismini okyanus köpüklerinden
Yunusların aynalarda yansımından
Almış olan kardeşim
Ölen insan
Al tutmuş toprağı alkışlamadan
Biz yeşilin yıldönümünü kutlayalım
Baharı muştuluyalım
Enlemlere boylamlara
Sabır yatırına
Adı Mehmet olan çocuğa*

Müthiş bir ruhun tıbbı gibi” (Karakoç, 2004: 199).

mısraları ile Hz. Yunus’a gönderme yapar. Yukarıdaki mısralarda geçen ve Hz. Yunus’a telmihte bulunan “Yunusların aynalarda yansımaları” sözü alışılmamış bağdaştırma yolu kurulmuş bir imge çeşididir. Ölen insana seslenilerek kullanılan yargılarda halin gereğine aykırılık vardır. Bu seslenmeler birer imge örneği olarak karşımıza çıkmaktadır (Şengül, 2012: 277).

“Kur’an-ı Kerim’de, kökü yerin derinliklerine işlemiş, gövdesi ve dalları göğü tutmuş bir ağaca benzetilen kelime. Göğün bütün mukaddeslerini en açık ve aydınlık şekilde insana getiren büyük söz, muhteşem söz (Karakoç,1997a: 17), insanları Allah’a, Peygamberlere ve birbirlerine bağlayan ve bu bağı şuur planında tutan açık seçik bir ilahî mukavelenin kabul kelimesi (Karakoç,1997a: 18), İslâm’ı tanıma ve İslam’ca tanınma ve ona katılma kelimesi (Karakoç,1997a: 17), Mü’minlerin manevî zırhı (Karakoç,1997a: 18), insanları göklere yükselten kutlu bir kartal (Karakoç,1997a: 18) cümleleri Kelime-i Şehadet ile mü’minin kıyamını ağaç benzetmesi şeklinde anlatır.

Bu duruş kökü mazide, mukaddes, aydınlık bir duruştur ve bezm-i ezelde yapılan sözleşmenin bir göstergesi olarak değerlendirilir.

Karakoç için ibadetler önemlidir. İbadetleri “Allah’ın ipi” olarak nitelendirmek üzere “Oruç, namaz, zikir, hac ve zekât vahyin, Kur’an yapraklarından insana uzanan elleridir. Kim o ellerden tutarsa, hayat ve ölüm kaymalarından emin olur.” (Karakoç,1989a: 293) şeklinde değerlendirir ve anlaşılabilir semboller kullanır.

*Namaz sultan bir at olur
Oruçlar kanat olur
Bütün yollar sırat olur
Kolları bağlanır şeytanın* (Karakoç 1998b: 27).

.....

Üzüm kurusuyla açılmış oruç

Başına çiğ yağmış namaz

Bu fırtınanın önünde

Bunlardan başkası duramaz (Karakoç,1996c: 24).

Karakoç'un "Allah önünde olma ruhudur. Her işte, toplumun bütün yaşayışında, (...) insanların birbirlerine, öbür yaratıklara ve tabiata karşı davranışlarında, namazdaki gibi bir duruş" (Karakoç,1998c: 69) diyerek ifade ettiği namaz önce tasvir edilir, sonra da namazla oluşacak ruh dinginliği sonucunda ruhun erişebileceği güzellikler anlatılır.

Sabah namazı

Senin kanatlarındır

İnsanı götüren

Hür ve aydınlık ufuklara doğru

.....

Gül şarabından içtik sabahları

Namazın ta kendisi gül şarabı

Bir şarap oruçlarımızı damıtı (Karakoç,1998d: 21,92).

Karakoç Ezanı Şeair olarak değerlendirirken "Kurt kuş uykuda iken, şehri uyanık ve mü'min tutan, İslâm'dır. Şehrin en yüce noktasından mü'min, Gerçek inanın ilk ve en umûmî prensiplerini, açık ve seçik olarak, bıçak gibi keskin, aşk kadar kudretli, merhamet kadar yumuşak, iş kadar hareketli bir formülü, bir kurtuluş planının ilk taslağını havaya çizer, şehir şahittir. Şehir, çeşmesindeki aydınlık sudan, titrek elektrik direklerine, karatahtasından bahçe hortumlarına kadar bu sesin melodilerini zapteder; şehir, yavaş yavaş değişerek bir insan olur. (...) cümlelerini kullanır ve ezanı fethin başlangıcının ilanı düşüncesini ifade ederken de "Dünyanın her yerinde, mü'minler, gerçeği fethine gidiyor." (Karakoç,1997a: 45,46) diyerek yürekleri cesaretlendiren ve bedeni kıyamda tutan ifadeler kullanır.

Ölüm ve ölüm inancı da renk ve ülke sembolü ile anlatılır. Ölüme, insanın kendisindeki zıtlıklardan kurtulması olarak bakarken, yeniden dirilmeye ilgili olarak "Yerin altında yer kalmayınca ölümler tekrar dirilecektir." cümlesiyle dikkat çekilir. İlk yaratılıştan bu yana var olan ölüm ve ahiret inancını "Allah varsa, ki olmalıdır ben olayım, elbet adalet olacak. Ve adalet varsa, bu yıkımlar ve adaletsizlikler, çirkinlikler, ölüm dünyası gidecek, yerine gerçek, ebedi, güzel, âdil bir dünya gelecektir" (Karakoç,1997a: 21) cümlesiyle anlatır. Dünyada yapılanların tamamının ahiret denilen ideal ülkeye gitmek için gösterildiğini, orada siyah ve beyaz iki rengin olacağını (Karakoç,1997a: 21), beyazların Beyazlıklar Ülkesi (Cennet)'e, siyahların da Karanlık Ülkesi'ne (Cehennem)'e gideceğini (Karakoç,1997a: 25), Karanlık Ülkesi'ne giden insanların da inkâr, umutsuzluk ve karanlıklar içinde bocalayanlar olacağını (Karakoç,1997a: 26) ifade eder.

Mezarlık ise onun deyişiyle bir gün gelinecek parktır;

Bir gün biz de bu parka geleceğiz

Ahbap arkadaş omzunda

Ve dağlara, taşlara benzeyeceğiz

Öyle sessiz, öyle mânidar...

Şair, materyalist felsefenin esasını; dağ ve taş sembollerinden aldığı duyusuyla ölümden sonra dağlara, taşlara benzeme, onlar gibi olma temayülleriyle ortaya koyar (Araz, 2016: 4). “Samanyolu ziyareti, bir kuşluk gibi, ağaçların arasından, kuş seslerinin marul içi tazeliğindeki bebeksi sevinçlerinin içinden güneş neşesinin yürüyerek insanları kuşatışı gibi gelen” bir metafizik tanımla başlayan oruç ibadeti “Kalemimin yeni ülkesinin ilk konuğu oruç oldu. Her yıl olduğu gibi, vakit erişti ve saat, mucize saati çaldı da ufkumuzda, incecik, gümüşten bir yay halinde, o eskimez, yıpranmaz, kararmaz hilali gördük. Ruhumuzun ta zamanların başlangıcında dost olduğu bu aşk meleşine ne kadar özlem çekmiş olduğunu birdenbire fark ettik. İncecik bir melek kalemi gibi ay çıkageldi ve biz de ona dünden hazırдық zaten. (...) İlk zeytini ağzımıza koyduktan ve zemzemle aşılannışcasına bir aydınlık kazanmış olan ilk bardak suyu dudaklarımıza yaklaştırdıktan sonra, birdenbire gözümüze ilişir ki, ay büyümüştür. (...) Orucun ilk günü, kararmaya yüz tutmuş kalpte küçücük beyaz bir benektir, ilk günkü hilâl gibi ince bir göz kırışıdır.” (Karakoç, 1989: 7); “Dini yaşayışın en konkre hali oruçlardır. Deniz balık için ne kadar canlı ve kaçınılmazsa ve onu ne kadar içine almış kuşatmışsa, dinin insanı zaptetmesi, insanın tabiat üstüyle reel bağlantı kurması onunladır.” (Karakoç, 1997a: 50) cümlesiyle oruçlu insanı Hila’in aydınlığına benzetmesi devamında da “üç boyutlu dünyadan bizi kurtaran, manevî mutlulukların en büyüklerinden biri olarak, ekmekteki kutluluğu ve bereketi, hazdaki ve lezzetteki ak ve kara yanları, yoksulluktaki zenginliği ve zenginlikteki yoksulluğu, eşyanın içindeki fikir ve şuuru, zikir ve ekonomiyi gösterir bize” (Karakoç, 1995b: 91) şeklinde farklı bir yaklaşım tarzı vardır. Karakoç’a göre oruç mü’minlerin katılımıyla gerçekleşen bir metafizik buluşmadır. “Oruç; insanın katıldığı, her ay katıldığı bir ruh şölenidir.” (Karakoç, 1997a: 50). Oruçlunun oruç olduğu vakitte hayatının en güzel, en taze ve en sevimli anında olduğunu “Güneş bir dağın yarığında çıkarken, bir gül açılırken, bir çocuk okula başladığı an; bir insan şehid olduğu vakit; su kaynağından çıkarken neyse, mü’min de oruçta o.” (Karakoç, 1997a: 50) cümleleriyle oruç aslında dirilişin ve hayata yeniden başlamanın işareti olarak anlatır. Bir başka şiirinde “Oruç; insanın katıldığı, her ay katıldığı bir ruh şölenidir.” (Karakoç, 1997: 50). Oruçlunun oruç olduğu vakitte hayatının en güzel, en taze ve en sevimli anında olduğunu “Güneş bir dağın yarığında çıkarken, bir gül açılırken, bir çocuk okula başladığı an; bir insan şehid olduğu vakit; su kaynağından çıkarken neyse, mü’min de oruçta o.” (Karakoç, 1997a: 53) cümleleriyle anlatır.

İbadetlerin alışkanlık haline getirilmesi, tekrarında kişiye kazandıracağı ruh derinliğinden mahrumiyete sebep olur. Karakoç ibadetlerle ilgili farklı semboller kullanarak eserler ortaya koyarken bu konuya da dikkat çeker. Ona göre ibadetin şuursuz yerine getirilişi doğru bir tarz değildir. “Alışkanlıkların bir elastikliği vardır. Onu canlılığını kaybetmiş yaşama parçaları haline geldi mi, içgüdünün üstünü çok kalın bir kül tabakası örttü mü, insan için tehlike baş gösterir.” (Karakoç, 1997a: 65).

İbadetin farklı ifadelerle anlatımı, Karakoç’un eserlerinde önemlidir. Haccın mü’minler için her yıl toplanan bir kongre olduğu ve takva için yapılan bir sefer oluşu “Takva amaçlı, metafizik kıyılı, tarih ve toplum yolculuğu” (Karakoç, 1998e: 11) şeklinde vurgulanan Hac başka bir ifade ile “Mekânı tayin edilmiş, merasimdir. Kâbe, merasim ve ibadetlerin kopmaz yeridir. Yoksa gayesi değil.(...) Her yıl yüz binlerce mü’min, Mekke’ye gider, orada nefisten soyunur, şeytanı gözle görmüşçesine teşhir eder ve taşlar, sonra milyonluk tek gönül halinde Allah’ın önünde eğilir.” (Karakoç, 1997a: 69, 71) şeklinde izah eder. Bir başka ifade ile hac şöyle anlatılır: “Kâbe çevresinde yapılan Allah’a yönelik töreni. Ve her tören gibi belli kural ve şartları, biçim ve özü var. İşin

can alıcı noktası, ibadetin Tanrı için olduğunu unutmamak. Yoksa taş ve binanın kendileri değil esasta elbet ibadet konusu.” (Karakoç,1998e: 7) ifadeleri ile özetlenirken aynı yerde çok önemli bir problemi de dile getirir ve neden Kutsal Medine veya Mekke değil de Münevvere (aydınlanmış) ve Mükerrerme (iyilikler beldesi) kullanıldığını izah ederek; Allah’tan başka kutsilik izah edilecek varlık olmadığını anlatır.

SONUÇ

Kutsal bir dava içerisinde kendisini tanımlayan, konumlandıran ve Diriliş Nesli’nin mimarı olarak nitelendirilen Sezai Karakoç, günümüzde yaşanan ve bizden öncekilerden emanet alınan değerlerin bizden sonra bu topraklarda yaşayacak olan nesillere emanet şuuru içerisinde korunması, devredilmesi ve kişinin ebedileşme arzusunun bir manada yerine getirilmesi noktasında öncü şahıslardan birisidir. Yarış bittikten sonra da koşabilen, fedakârlığın zirvesinde minnet etmeme duygusu ile yalnız yaşamayı tercih eden ancak hiçbir zaman yalnız kalmayan, kendisine Siyasal Bilgiler Fakültesi 1.sınıfında teklif edilen asistanlığı kabul etmeyen ve 2017 yılında Kültür Bakanlığı tarafından verilen Kültür ve Sanat Büyük Ödül törenine katılmayıp “Belgeleri postayla gönderin, parasal ödülü de kültür sanata harçayın.” diyerek nazikçe mukabelede bulunan Karakoç’un eğitim alanına katkı sağladığı alanlardan birisi de sembolleri yoğun olarak kullanmasıdır. Dinî birçok kavramı sembolleştirerek anlatmak konunun hem somutlaştırılması hem de anlaşılmasına ciddi katkı sağlamaktadır. Kavramın somutlaştırılmasının önemli önkoşullarından birisi de dini çerçeve içerisinde hem duygusal boyut taşıması hem de sembolün kabul görmesidir. Sembolün hem inanç, ahlâk ve ibadet hem de kadim değerlerle çelişmeden ortaya konulması gerekir ki bu da kavramın uzun zaman kullanılabilmesine vesile olacaktır. Aksi takdirde bugün de görülebileceği şekilde anlatım ve temsil özelliğini kaybeden sembollerin kendileri de zamanla kullanılır olmaktan çıkmaktadır.

Eğitimle elde edilenlerin korunması ve nesillere aktarılması kültürlenme yolu ile olacaktır. Ancak bu zaman ve mekânda olanı hiçbir değişikliğe uğratılmadan statik bir anlayışla aktarma anlamı taşımamaktadır. Karakoç ne mazide ne de günde kalmayıp Aliya’nın mekân ve değer bağlamında “Doğu’yu ve Batı’yı tanı, kendin ol.” cümlesiyle özetlediği tavsiyeyi, kendi yaşamında dünü doğru okuyup, bugünü doğru anlayıp, yarını doğru kurgulamak olarak ele alır ve değerlendirir.

Dinin soyut öğelerinin ancak sembollerle sosyal hayatta var olduğu değerlendirildiğinde din eğitiminde sembol kullanımının önemi daha iyi anlaşılacaktır. Sembol kullanımını ayrıca taksonomik hedef anlayışı içerisinde de ifade edilen yakından-uzağa, soyuttan-somuta, bilinenden-bilinmeyene vb. ilkeler çerçevesinde ele alındığında programların uygulanmasında önemli bir yöntem olduğu görülebilir. Eserlerinde bahsettiğimiz anlamda hangi amaç için kullanıldığı belirtilmemiş olsa da Karakoç’un kullandığı sembollerin hem tanınan, bilinen hem de insan için sevimli olması da ayrı bir özellik olarak karşımıza çıkar. Hz. Muhammed’i taşın kovuğunda kulağına fısıldanan çocuk diyerek vahyin gelişini anlatan Karakoç, İbrahim’le yanmayı arzu edecek kadar ateşe sevdalı olup, İsmail’in boğazındaki bıçağı keskin ışık olarak sembolleştirebilmektedir. Onun şiirinde namaz orucu damıtan gül şarabıdır; namaz at, oruç, namaz kılanı ve oruç tutanı lâhûti âleme uçuracak atın kanadı, mezar eninde sonunda gidilecek park olarak anlatmaktadır.

Sembolik anlatım Karakoç’un özellikle şiirlerinde önemli yere sahiptir. Sembolleştirme kişinin kendi tasavvur dünyasının ifadesi olarak değerlendirilirse aslında semboller Karakoç’un dünya algısını, hayal dünyasını, ilkelerini ve sevdasını anlatmaktadır. Son

tahlilde Karakoç din anlatımında sembolleri kullanarak kendi din eğitimi anlayışı ile birlikte farklı bir din anlatım tarzını ortaya koymuştur değerlendirmesi yapılabilir.

Kaynaklar

- Araz, R. (2016). “Sezai Karakoç’un, Gül Muştusu Şiiri Üzerine”, *Bizim Külliye*, Eylül, Ekim, Kasım S. 29, ss. 39-43.
- Banarlı, N.S. (1976). Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*, MEB Yay., İstanbul.
- Çoban, M. (2001). *Sezai Karakoç’un Eserlerinde Dini Referanslar*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı.
- Göçer, A. (2015). “Sezai Karakoç’un İkliminde Anne ve Çocuk Esintisi”, *Çıngı*, 29.Ocak-14 Şubat 2015, ss. 3-6.
- Karakoç, S (1988a). “Hatıralar-III”, *Diriliş*, 8 Ağustos.
- Karakoç, S. (1988b). “Hatıralar-VIII”, *Diriliş*, 12 Eylül.
- Karakoç, S. (1988c). “Hatıralar-XVIII”, *Diriliş*, 21 Kasım.
- Karakoç, S. (1989a). *Günlük Yazılar II (Sütun)*, Diriliş Yay., İstanbul.
- Karakoç, S. (1989b). “Hatıralar-XLIX”, *Diriliş*, 23 Haziran.
- Karakoç, S. (1989c). “Hatıralar-XXX”, *Diriliş*, 13 Şubat.
- Karakoç, S. (1989d). “Hatıralar-XXXIV”, *Diriliş*, 13 Mart.
- Karakoç, S. (1990). “Hâtıralar-CVII-CVIII”, *Diriliş*, 3-10 Ağustos.
- Karakoç, S. (1995a). *Kıyamet Aşısı*, Diriliş Yay., İstanbul.
- Karakoç, S. (1995b). *Ruhun Dirilişi*, Diriliş Yay., İstanbul.
- Karakoç, S. (1995c). *Makamda*, Diriliş Yay., İstanbul.
- Karakoç, S. (1996a). *Mehmet Akif*, Diriliş Yay., İstanbul.
- Karakoç, S. (1996b). *Şiirler II (Taha’nın Kitabı/ Gül Muştusu)*, Diriliş Yay., İstanbul.
- Karakoç, S. (1996c). *Şiirler III (Körfez/Şahdamar/ Sesler)*, Diriliş Yay., İstanbul.
- Karakoç, S. (1997a). *İslâm*, Diriliş Yayınları, İstanbul.
- Karakoç, S. (1997c). *Çağdaş Batı Düşüncesinden Çeviriler*, Diriliş Yay., İstanbul, 1997.
- Karakoç, S. (1997d). *Şiirler VI (Leyla İle Mecnun)* İstanbul.
- Karakoç, S. (1998a). *Şiirler V (Ayınler/Çeşmeler)*, Diriliş Yay., İstanbul.
- Karakoç, S. (1998b). *Şiirler VII (Ateş Dansı)*, Diriliş Yayınları, İstanbul.
- Karakoç, S. (1998c). *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I*, Diriliş Yay., İstanbul.
- Karakoç, S. (1998d). “Hatıralar-XXI”, *Diriliş*, 12 Aralık.
- Karakoç, S. (1998d). *Şiirler VIII (Alın Yazısı Saati)*, Diriliş Yayınları, İstanbul.
- Karakoç, S. (1998e). *Unutuş ve Hatırlayış*, Diriliş Yay., İstanbul.
- Karakoç, S. (1999). *Şiirler IV (Zamana Adanmış Sözler)*, Diriliş Yay., İstanbul.

- Karakoç, S. (2004). *Gün Doğmadan*, Diriliş Yay., İstanbul.
- Kılıç, S. (2013). “Sembolün Gücü ve İslam’da Semboller”, *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt: 49, S. 3.
- Soyak, M. (2000). “Karakoç’u Anlamak”, *Yeni Şafak Gazetesi*, 10 Temmuz.
- Sürgit, B. (1988). Sezai Karakoç’un Hâtıralar’ı Işığında Necip Fazıl Kısakürek Portresine Çerçeve Arayışı, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* Cilt/Sayı: XLVIII; Sezai Karakoç, “Hâtıralar-I”, Diriliş, S.1, 25 Temmuz, ss.161-193.
- Şahin, A. (2016). *Din Öğretiminde Sembolik Anlatım Yöntemi*, KSÜ Sosyal Bilimler Enst., Yüksek Lisans tezi.
- Şahin, V. (2015). Sezai Karakoç’un Şiirlerinde Yaratıcı Değerler, *International Journal of Languages’ Education and Teaching* ISSN: 2198 – 4999, Mannheim – Germany Udes 2015 p. 2727-2744
- Şengül, S.(2012). İnancın İmgeye Yansıması: Sezai Karakoç, *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, Volume 5 Issue 5, p. 269-280, Ekim.
- Turan, K. (1998). *Doğu’nun Yedinci Oğlu*, Sezai Karakoç, 1.bs.Kaknüs Yay., İstanbul.
- Yavuz, Ö.F. (2006). *Kur’an’da Sembolik Dil*, Ankara Okulu Yay., Ankara.